

Terezie Smejkalová

SRUZUMITELNOST PRÁVA

Abstrakt: Tento článek se zabývá pojmem srozumitelnosti v právu. Odrazovým můstkem pro tento text bude zakotvení srozumitelnosti v české právní úpravě. V návaznosti na tuto právní úpravu je srozumitelnost diskutována v širším teoretickém kontextu jako požadavek kladený na právní komunikaci a jsou analyzovány její místo, role a obsah v systému práva jako kulturně-diskursním celku. Základem pro diskusi o srozumitelnosti práva je srozumitelnost v kontextu použité formy komunikace práva, tedy právního jazyka. První, teoretická část tohoto článku se tedy zabývá právním jazykem, jeho charakteristikami a funkcemi. Na tuto teoretickou část navazuje praktická analýza pojmu srozumitelnosti a jejího chápání především v judikatuře Ústavního soudu ČR. Tato analýza ukazuje, že tak, jak srozumitelnosti rozumí český právní systém prostřednictvím judikatury vrcholných soudů, se nejedná pouze o pojem, ale o koncept, který je jak praktickým požadavkem kladeným na právní komunikaci, tak nabývá charakteru principu.

Klíčová slova: srozumitelnost, právní jazyk, právní text, přesnost, Ústavní soud ČR, adresáti práva

Tento článek se zabývá pojmem srozumitelnosti v právu. Ukazuje, že podle toho, jak mu rozumí český právní systém prostřednictvím judikatury vrcholných soudů, se nejedná pouze o pojem, ale o koncept, který je jak praktickým požadavkem kladeným na právní komunikaci, tak nabývá charakteru principu. Odrazovým můstkem pro tento text bude zakotvení srozumitelnosti v české právní úpravě. V návaznosti na tuto právní úpravu je srozumitelnost diskutována v širším teoretickém kontextu jako požadavek kladený na právní komunikaci a jsou analyzovány její místo, role a obsah v systému práva jako kulturně-diskursním celku. Na tuto teoretickou část navazuje praktická analýza pojmu srozumitelnosti a jejího chápání především v judikatuře Ústavního soudu ČR.

1. POJEM SRUZUMITELNOST V ČESKÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISECH

Česká právní úprava neobsahuje přímý imperativ, který by nařizoval parlamentu tvořit srozumitelné právo¹ nebo soudům vydávat srozumitelná soudní rozhodnutí. Srozumitelnost si do výslovné právní úpravy nachází cestu nepřímou, přes „nesrozumitelnost“, která může být důvodem pro zrušení soudního rozhodnutí, právní normy nebo neplatnosti právního úkonu. Ustanovení § 219a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů, označuje nesrozumitelnost jako jeden z možných důvodů, pro které může odvolací soud zrušit soudní rozhodnutí. Podobné ustanovení obsahuje i zákon č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního, v § 76 odst. 1 a), který zmiňuje nesrozumitelnost jako jednu z vad rozhodnutí správního orgánu, pro kterou je možné podat kasační stížnost.

¹ ... mimo čl. 2 odst. 2 Legislativních pravidel vlády, což na jedné straně není závazný normativní právní akt, na straně druhé ale – vezmeme-li v úvahu široké vymezení práva, se kterým pracuje tento článek – jej je možné považovat za součást právního systému, i když přímo váže pouze jeden ze subjektů, kteří mohou tvořit právo.

Tento zdánlivý nedostatek ve výslovném zakotvení požadavku srozumitelnosti v psaném právu ale nespovídá o chybě či nedostatku v právní úpravě; jak ukáže další text, vypovídá spíše o chápání srozumitelnosti a její povaze v českém právním systému.

2. SROZUMITELNOST PRÁVA

Nejen právní teoretici se zabývali otázkou, jaké požadavky musí být splněny, aby vůbec bylo možné označit určitý text (v nejširším slova smyslu) či jiné slovní vyjádření za právo. Již například Bentham² měl za to, že právo by mělo být srozumitelné občanům – tedy širší neodborné veřejnosti – protože i tito jsou jeho adresáty. Lon L. Fuller v rámci svých vysvětlení vnitřní morálky práva uvádí i jedno pragmatické: aby bylo právo vůbec schopno regulovat společenské vztahy, musí být náležitě komunikováno svým adresátům. Pro Fullera je otázka srozumitelné a jasné komunikace práva natolik zásadní, že tvrdí, že bez splnění této podmínky nelze žádný příkaz autority považovat za řád, a tedy ani za právo.³ Vydeme-li tedy z této premisy, je nutnou podmínkou existence a efektivitvy práva jeho jasná a srozumitelná komunikace; zdroje práva a suverénní moc vyhlášující právo této podmínce podléhají. Jejich příkazy, ať už ve formě právních textů, nebo jakýchkoli formulací, v nichž se právo nachází, tomuto požadavku podléhají také. S tímto názorem se ztotožňuje i autorka tohoto článku, podle které bez ohledu na formu vyhlášení právního pravidla nelze nesrozumitelné pravidlo považovat za právo. Fundamentálnost požadavku srozumitelnosti se promítá i do právních řádů demokratických právních států, i když – jako tomu je právě v českém případě – především na principiální, nepsané rovině.

Pokud tedy přijmeme tento Fullerův předpoklad, podle kterého je na srozumitelné komunikaci založena sama povaha práva jako řádu, a tedy i předpoklad, že srozumitelnost práva je *de facto* otázkou samotné existence či platnosti práva, problematika právního jazyka a právní komunikace obecně, kterých se srozumitelnost týká především, se nám dostává do popředí.⁴

2.1 Právní jazyk

Povaha právního jazyka je předmětem mnoha diskusí a analýz. Zřejmě nejdůkladněji je tato problematika rozebírána v anglicky mluvících právních systémech. Právní angličtina je odborným jazykem s dlouhou tradicí, kterému se v průběhu staletí podařilo

² Viz BENTHAM, Jeremy. *The Rationale of Judicial Evidence*, Vol. 4, Book 8, 1842, s. 290, 294–5. Citováno podle ASSY, Rabeea. Can the Law Speak Directly to its Subjects? The Limitation of Plain Language. In: *Journal of Law and Society*, Vol. 38, č. 3, 2011, s. 377.

³ Viz například FULLER, L. L. Positivism and Fidelity to Law a Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review*, 71, 1958 nebo FULLER, L. L. *Anatomy of the Law*. New York, Washington. London: Frederick A. Praeger, Publishers, 1968.

⁴ Tato problematika komunikace v právu souvisí kromě vlastností právního jazyka samotného i s účinností zvolených prostředků komunikace. Otázka účinnosti zvolených prostředků komunikace již ale jde nad rámec tohoto textu. V souvislosti s technologickým vývojem posledních desetiletí se vztahem účinnosti sdělení a zvolených forem / médií sdělení (například tedy s rozvojem internetu a jeho vlivem na komunikaci práva) zabývají například SUSSKIND, Richard. *The End of Lawyers?* Oxford: OUP, 2008, TIERSMA, Peter M. *Parchment, Paper, Pixels. Law and the Technologies of Communication*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2010 nebo POLČÁK, Radim. *Internet a proměny práva*. Praha: Auditorium, 2012.

zakonzervovat určitou formu a takové charakteristiky, které z něj činí velmi specifický případ odborného jazyka. Ve 20. století se tak právní angličtina ocitla pod náporem kritiky, a to právě z úhlu pohledu její srozumitelnosti a přístupnosti laické veřejnosti. V šedesátých letech přichází Mellinkoff s obsažnou studií, která analyzuje právní jazyk a jeho specifika a zároveň některé tyto vlastnosti tvrdě kritizuje. Podle něj právo neobsahuje žádné zvláštní, skryté vlastnosti, které by vyžadovaly, aby bylo psáno nesrozumitelně.⁵ Různé odnože tzv. *plain language* hnutí, která se v druhé polovině 20. století v anglicky mluvících právních systémech začala rozvíjet, mají v linii tohoto tvrzení za to, že právo by mělo být sdělováno takovým způsobem, aby bylo přímo srozumitelné a přístupné těm, na které se vztahuje, bez nutnosti další právní pomoci,⁶ a že dosažení tohoto cíle je skutečně možné; tedy že vedle jazyka právníků a práva, který je zmatený a zbytečně komplikovaný, existuje i jasný a přístupný jazyk, kterým lze právo sdělovat.⁷ Přestože se jedná o představu nepochybně žádoucího stavu, její reálná dosažitelnost je mnohými zpochybňována,⁸ jak bude ještě uvedeno dále.

2.1.1 Povaha právního jazyka⁹

Ve vztahu k jeho užití lze pojmenovat tři základní charakteristiky právního jazyka:¹⁰

1. *Normativita*. Právní jazyk je prostředkem vyjádření právní regulace, jejímž účelem je normativně působit na subjekty práva a jejich vzájemné vztahy. Právní jazyk je tak používán k tomu, aby svým adresátům stanovoval a garantoval práva a ukládal povinnosti.
2. *Performativita*. Právo je specifickým příkladem performativního užití jazyka, tak jak mu rozumí J. L. Austin a J. R. Searle v kontextu teorie řečových aktů anebo jejich pozdější kritik P. Bourdieu. Promluvou – užitím jazyka – dochází ke změnám v reálném světě.¹¹ Typickým příkladem performativního užití právního jazyka je vyhlášení soudního rozhodnutí, ústní uzavření smlouvy nebo uzavření manželství.
3. *Technikalita / odbornost*. Tato charakteristika vymezuje právní jazyk jako zvláštní odborný jazyk s vlastní terminologií, stylistickými rozdíly atd.

⁵ MELLINKOFF, David. *The Language of the Law*. Oregon: Resource Publications, 1963, s. 424.

⁶ Viz ASSY, Rabee. Can the Law Speak Directly to its Subjects? The Limitation of Plain Language. In: *Journal of Law and Society*. Vol. 38, č. 3, 2011, ISSN: 0263-323X, s. 377–378.

⁷ SURMAJOVÁ, Žaneta, BALOG, Boris. Vagueness in Legal Language. In: Michal Araszkiwicz et al. [eds.] *Argumentation 2011*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 102.

⁸ Viz např. ASSY, R. *Op. cit.*, nebo MYŠKA, M. et al. Creative Commons and Grand Challenge to Make Legal Language Simple. In: *AICOL III. AI Approaches to the Complexity of Legal Systems – Models and Ethical Challenges for Legal Systems, Legal Language and Legal Ontologies, Argumentation and Software Agents*, Springer, 2012, v tisku (viz <<http://www.springer.com/computer/ai/book/978-3-642-35730-5>>) a problematika kontextuálního porozumění.

⁹ Následující část tohoto textu týkající se právního jazyka vychází a staví na předchozích pracích autorky, především pak na bakalářské práci zabývající se právním jazykem, obhájené v roce 2009. Viz SMEJKALOVÁ, Terezie. *Translating Contracts*. [online] 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/auth/th/77065/ff_b/translating_contracts_smejkalova.pdf>.

¹⁰ Viz CAO, Deborah. *Translating Law*. Clevedon: Multilingual Matters, 2007, s. 13–20; podobně viz i výše citovaná bakalářská práce autorky.

¹¹ Více viz např. AUSTIN, J. L. *How to do Things with Words*. Oxford: Clarendon Press, 1962 nebo v kontextu českého právního prostředí ŠEJVL, M. Jak udělat spravedlnost slovy. In: *Problémy interpretace a argumentace*

První dvě charakteristiky se týkají následků právního jazyka v realitě, třetí se týká specifík právního jazyka samotného. Je to právě tato třetí charakteristika – tedy lingvistické a konceptuální vlastnosti právního jazyka – která ovlivňuje ony první dvě. Právě odbornost právního jazyka vyvolává pochybnosti ve vztahu k jeho srozumitelnosti. Je-li právo existenciálně závislé na srozumitelnosti svého sdělování, pak je možné tvrdit, že právní jazyk (použitá terminologie, syntax, struktura atd.) ovlivňuje dopad a efektivnost práva ve společnosti.¹²

Právní jazyk bývá definován různými způsoby. Definice a klasifikace právního jazyka se pohybují na škále od odborného jazyka přes registr, dialekt,¹³ podjazyk¹⁴ až po jazyk *sui generis*.¹⁵ Ať již přijmeme kterékoli z těchto vymezení právního jazyka, je třeba si uvědomit, že právní jazyk není jeden jediný, homogenní diskursní celek, ale množina souvisejících a vzájemně se překrývajících a doplňujících diskursů.¹⁶ Jedno z možných vymezení těchto diskursů je možné činit právě na základě používaného registru / dialektu / podjazyka této širší právně-jazykové rodiny. Surmajová a Balog uvádějí jejich příkladný výčet jako jazyk právní profese, jazyk právních textů nebo jazyk právní vědy.¹⁷

Pro účely tohoto textu budeme právní jazyk chápat velmi široce, a sice jako jazyk vymezující sféru práva¹⁸, a naopak právo jako zvláštní, sociolingvisticky vymezenou *speech community*.¹⁹ Právní jazyk je prostředkem právní komunikace, ať už se bude jednat o jazyk právních textů (právních předpisů nebo smluv, podání a dalších „oficiálních“ textů s různou mírou normativních následků) nebo o „jazyk právníků“ (tedy určitý žargon), které lze považovat za dialekty v rámci právního jazyka.²⁰ Jazyk práva a jazyk právníků jsou navíc dvě strany téže mince: jazyk právních předpisů ovlivňuje jazyk komunikace mezi právníky a naopak neologismy slovní a frazeologické pocházející z právní praxe mají tendenci pronikat do právních textů. A podobný vzájemný vztah mají jazyky práva

v soudobé právní teorii a právní praxi. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 183–194. Austinovy představy o performativní povaze slov kritizuje například Bourdieu, pro kterého je sice jazyk v právu důležitý, nicméně jeho „performativita“ je následkem autority svěřené tomu, kdo tento jazyk za určitých okolností používá. V tomto kontextu by se dalo polemizovat o tom, nakolik se vlastně jejich pojetí liší, když i Austin vysvětluje, že pro to, aby určitá promluva byla performativní, musí být naplněny tzv. *felicity conditions*, tedy určité společenské okolnosti, které je možné považovat za ne nepodobné Bourdieově *social institution of symbolic power*. Viz BOURDIEU, P. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, 1992, zejména pak s. 107–116 a 163–170.

¹² SURMAJOVÁ, Žaneta, BALOG, Boris. op. cit., s. 97.

¹³ CHARROW, V. 1982. Linguistic Theory and the Study of Legal and Bureaucratic Language. In: L. Obler, L. Menn (eds.) *Exceptional Language and Linguistics*. New York.

¹⁴ Viz termín „*sublanguage*“ užívaný například v CHARROW, Robert P., CHARROW, Veda R. Making Legal Language Understandable: A Psycholinguistic Study of Jury Instructions. In: *Columbia Law Review*, Vol. 79, č. 7, 1979, s. 1359.

¹⁵ James Boyd White jde tak daleko v provázání práva s jeho jazykem, že tvrdí, že právo je jazyk. Více viz WHITE, James Boyd. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. In: *60 Tex. L. Rev.*, 1981–1982.

¹⁶ Srov. ROSZOWSKI, Stanislaw. The Language of Law as Sublanguage. In: *Aspects of Legal Language and Legal Translation*. [Ed. Jerzy Tomaszczyk] Lodz: Lodz University Press, 1999, s. 8.

¹⁷ SURMAJOVÁ, Žaneta, BALOG, Boris. op. cit., s. 96–97.

¹⁸ Srov. WHITE, James Boyd. op. cit.

¹⁹ GOODRICH, Peter. Law and Language: A Historical and Critical Introduction. In: *11 J. L. & Soc'y* 1984, s. 173.

²⁰ Toto tvrzení je možné zpochybňovat – podle toho, zda a do jaké míry přijímáme představy o právním jazyce jako speciálním, vymezitelném jazyce, nebo jeho charakteristice jako odborného jazyka, nebo subdialektu daného přirozeného jazyka, od kterého je odvozen.

a právníků i s jazykem právní vědy. Jak uvádí Goodrich, sama představa právního jazyka jako určitého zvláštního jazyka, který je vzdálený běžné mluvě, je vlastně produktem společnosti, ve které pouze určitá skupina tzv. „právně kompetentních“ lidí je schopná číst a rozumět právním textům.²¹ Budeme tedy vycházet z toho, že jazyk, kterým je komunikováno právo, je jazykem, který se od jazyka běžné komunikace liší. Roviny této odlišnosti budou diskutovány dále.

Pro bližší vymezení právního jazyka je tedy třeba vymežit a pojmenovat

1. základní charakteristiky právního jazyka jako odborného jazyka a
2. „subjekty“ právního jazyka – mluvčí a adresáty.

2.1.2 Základní charakteristiky právního jazyka

Právní jazyk jako odborný jazyk vykazuje následující charakteristiky v těchto rovinách: v rovině stylu, rovině pojmosloví a rovině syntaxe.

Rovina pojmosloví / slovní zásoby

Právní čeština využívá nejen české slovní zásoby, ale i výrazů odvozených či převzatých z latiny, francouzštiny a v poslední době především následkem evropské integrace i angličtiny.

O obecnou klasifikaci české právní slovní zásoby se pokusil ve dvou svých publikacích Knapp,²² na jejichž základě lze představit tuto klasifikaci slovní zásoby právního jazyka:

1. specifické právní pojmy,
2. polysémy, které mají jak specifický právní význam tak i běžný, neprávní význam,
3. polysémy, které vedle běžného a právního významu mají ještě jiný, specifický význam v dalším odborném jazyce,
4. polysémy, které mají specifický právní význam a význam v jiném odborném jazyce,
5. slova s neutrálním významem.

Kromě jednotlivých slov používá právní jazyk i ustálené fráze, které mají fixní strukturu (jako například „vynést rozsudek“), ale nemají přesnou definici a jazykové šablony, víceslovné formule, které jsou jednotně užívány v určitých situacích (například „... pod trestem peněžité pokuty“).²³

Rovina syntaxe

Dlouhá a komplexní víceúrovňová souvětí jsou považována za jednu z charakteristik právního jazyka, která je spojená s potřebou přesnosti vyjadřování v právu a zároveň se snížením obecné srozumitelnosti. Právní jazyk se ve snaze o autoritativnost a objektivnost snaží být neutrální a odosobněný, což vede k častému užívání pasivních vazeb na úkor aktivních. Dalšími často jmenovanými charakteristikami jsou pak vícenásobné

²¹ GOODRICH, Peter. The Role of Linguistics in Legal Analysis. In: 47 *Mod. L. Rev.*, 1984, s. 534.

²² KNAPP, Viktor. Právní pojmy a právní terminologie. In: *Státní správa: Bulletin Ústavu státní správy*. č. 4, 1978, s. 17–20; KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 122.

²³ Viz TOMÁŠEK, Michal. *Překlad v právní praxi*. Praha: Linde Praha, 2003, s. 48 a 52.

zápory, jmenné fráze, zdvojení výrazů (např. společně a nerozdílně), nominalizace nebo vsunutí věty.²⁴ Jak uvádí například Čechová, časté je také užití sekundárních předložek a předložkových výrazů („vlivem“, „v důsledku“, „vzhledem k“ atd.) nebo různých spojovacích výrazů, které jsou často již zastaralé („stran“, „potažmo“, „zatímco“, „a tudíž“, „jakož i“ atd.).²⁵ Užívání dlouhých a komplexních podřadných souvětí s několika úrovněmi vět vedlejších ke srozumitelnosti textu příliš nepřispívá. Navíc zvyšuje nebezpečí toho, že jediná opomenutá čárka může změnit výsledný význam věty, což v právním kontextu znamená, že například chybějící čárka před spojkou „nebo“ v hypotéze právní normy může podnítit interpretační problémy.²⁶

Přestože dlouhá a komplexní souvětí srozumitelnosti textu nepřispívají, Charrow a Charrow v kontextu právní angličtiny dokazují, že samotná délka vět nemá na úroveň jejich porozumění zásadní vliv: je to gramatická, sémantická a kontextuální komplexita právního diskursu a nikoli délka vět, která určuje, jak složité bude pro laiky tomuto diskursu porozumět.²⁷ Problematické gramatické struktury však nejsou pouze výmyslem právního jazyka, jsou vlastní i jazyku běžnému. Právní jazyk jich ale využívá častěji; a je to právě toto specifikum, které činí právní jazyk méně srozumitelným.²⁸

Rovina stylu

Například Knapp zastává názor, že v prostředí českého jazyka nic takového jako jednotný právní styl neexistuje, protože mezi stylem jazyka právních předpisů, soudních rozhodnutí nebo jazyka právníků existují podstatné rozdíly.²⁹ Jsem přesvědčena, že i přes tuto různorodost je možné alespoň pojmenovat požadavky, které lze na jazyk právní komunikace v obecném slova smyslu klást v kontextu principů demokratického právního státu:³⁰

- A) přesnost
- B) určitost
- C) stručnost
- D) srozumitelnost
- E) stabilita
- F) neutrálnost / neexpresivnost
- G) účelnost.

²⁴ Obecně viz CHARROW, Robert P. a CHARROW, Veda R. op. cit., podobně i MELLINKOFF, David. *The Language of the Law*. Oregon: Resource Publications, 1963.

²⁵ Viz ČECHOVÁ, M. et al. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 234.

²⁶ Příkladem takové situace v českém právu budiž § 64 zákona č. 377/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, a související rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR sp. zn. 1 Afs 80/2009 – 45, kde NSS sice řešil principiální otázky, ale zapomněl zmínit gramatický základ interpretačního problému, kterým v tomto případě byla právě chybějící čárka, která by vnesla do použitého souvětí jasnější význam.

²⁷ CHARROW, Robert P., CHARROW, Veda R. Making Legal Language Understandable: A Psycholinguistic Study of Jury Instructions. In: *Columbia Law Review*, Vol. 79, č. 7, 1979, s. 1320.

²⁸ CHARROW, Robert P., CHARROW, Veda R. Making Legal Language Understandable: A Psycholinguistic Study of Jury Instructions. In: *Columbia Law Review*, Vol. 79, č. 7, 1979, s. 1359.

²⁹ KNAPP, Viktor. *Právo a informace*. Praha: Academia, 1988, s. 96.

³⁰ Tento výčet je inspirován Tomáškovým a Mellinkoffovým výčtem. Viz TOMÁŠEK, Michal. op. cit., s. 28 a MELLINKOFF, David. *The Language of the Law*. Oregon: Resource Publications, 1963, s. 285.

Podobné požadavky uvádí i Mellinkoff: přesnost, stručnost, srozumitelnost a stabilitu.³¹ Pro účely tohoto textu nás budou zajímat především přesnost a určitost a jejich vztah ke srozumitelnosti.

Ad A) a B) přesnost & určitost

Požadavek na přesnost právního vyjadřování souvisí s principy právní jistoty a rovnosti před právem: i Fuller uvádí požadavek vyjádření příkazů a zákazů tak, aby o nich nebylo pochyb, jako jeden ze základních stavebních prvků jakéhokoli řádu.³² Právní jazyk tedy obsahuje prvky více či méně úspěšných pokusů o co nejpřesnější vyjádření. Pro tyto účely využívá specifické terminologie, frazeologie a kompozičních prvků, jako například dělení na paragrafy a odstavce, číslování apod.³³ Přesnost a jednoznačnost právního vyjadřování jako takové nepochybně patří mezi hodnoty, ke kterým by mělo být směřováno.

Nejen literární příklady *newspeaku* či *ptydepe* nás ale přesvědčují o tom, že pokusy o maximální přesnost a jednoznačnost vyjádření mohou mít za následek snížení vlastní srozumitelnosti. Tuto situaci nazývá Holländer paradoxem právního jazyka: „Zvyšování přesnosti, exaktnosti [právního jazyka], vede k jeho nesrozumitelnosti, a opačně, zvyšování srozumitelnosti vede ke snižování přesnosti,“³⁴ tedy zvýšení stupně doslovnosti právního jazyka vede k nekoherenci a redukci informační hodnoty práva, zatímco zvýšení jasnosti/srozumitelnosti vede k poklesu přesnosti. Na tomto paradoxu staví i Myška et al., když upozorňují na zvláštní vztah mezi srozumitelností a přesností právního jazyka, kde čím přesněji se snažíme popsat nějaký právní jev, tím méně srozumitelná tato komunikace je.³⁵

Tento paradox lze vysvětlit, pokud budeme považovat právo a právní jazyk za dva do jisté míry odlišitelné systémy, které jsou ale nerozlučně a existenčně propojeny. Právní jazyk je možné považovat za určité uživatelské rozhraní, které umožňuje práci s právem a zároveň i právo spoluutváří, a naopak právo představuje důvod pro existenci právního jazyka. Tato vzájemná propojenost implikuje fakt, kdy v situaci, kdy dochází *pouze* ke změně právního jazyka bez současné změny práva, či naopak, narůstá mezi oběma systémy napětí. Uživatelsky příjemnější rozhraní právního jazyka nemusí umožňovat přístup k celému komplexu právního systému a může tak mít za následek informační ztráty. Naopak snaha o co nejpřesnější vyjádření rozhraní pro velice komplexní systém práva jej může učinit tak komplikovaným, že jej bude moci využívat pouze omezená, speciálně vyškolená skupina lidí.³⁶ Snaha o maximální přesnost vyjadřování v právu

³¹ Viz MELLINKOFF, David. op. cit., s. 285 a násl. Mellinkoff tyto požadavky uvádí v kontextu kritiky odůvodňování některých specifík právního jazyka. V kontextu právní angličtiny 60. let 20. století Mellinkoff tvrdí, že složitost a nesrozumitelnost tehdejšího právního jazyka nelze jakkoli odůvodnit tím, že tento jazyk splňuje ony čtyři charakteristiky, a ve své kritice dokazuje, jak v některých případech právě opak je pravdou a „*legalesé*“ nepřispívá k větší přesnosti, stručnosti, srozumitelnosti ani stabilitě právní komunikace.

³² FULLER, L. L. Positivism and Fidelity to Law a Reply to Professor Hart. In: *Harvard Law Review*, Vol. 71, 1958, s. 371.

³³ MELLINKOFF, David. *The Language of the Law*. Oregon: Resource Publications, 1963, s. 22.

³⁴ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 217.

³⁵ Viz MYŠKA, M. et al. op. cit., s. 276.

³⁶ Tato metafora vztahu práva a právního jazyka je převzata z MYŠKA, M. et al. op. cit. a staví na Floridihovo zpracování tzv. úrovní abstrakcí (*Levels of Abstraction*), na nichž lze studovat různé systémy. Pro více informací viz FLORIDI, Luciano. *The Method of Levels of Abstraction*. In: *Minds & Machines*. Springer Science+Business Media B.V., 2008.

tedy může ve svém extrému vést až její nesrozumitelnosti, respektive ke srozumitelnosti pouze pro určitý, velmi omezený, okruh osob, což zcela jistě není v právním státě žádoucí situace.³⁷

Problematika přesnosti vyjadřování v právu je navíc ovlivněna jednou protichůdnou tendencí, která je právu vlastní podobně jako snaha o přesnost. Právo využívá tzv. neurčitých pojmů, které svůj konkrétní obsah získávají až v kontextu konkrétního případu. Tuto vágnost některých právních pojmů lze omezovat pomocí zákonných definic. Nicméně přebytek legálních definic může vést k nárůstu délky právních textů a potažmo i k onomu výše zmíněnému poklesu srozumitelnosti a i tyto definice mohou být formulovány natolik vágně, že přesnějšimu pochopení pojmů nepřispějí. Hart³⁸ navíc upozorňuje, že jazyk práva je jazykem s otevřenou texturou, a tedy počítá s tím, že se obsah právních pojmů bude v čase měnit. Právní definice, přestože mohou přispívat k právní jistotě a předvídatelnosti práva, konzervují významy pojmů a mohou tak vést k rigiditě práva, která není vždy žádoucí. Neurčitost, či vágnost právních pojmů, která je právě vyjádřením této otevřené textury konceptů, je možné chápat pozitivně, protože umožňuje jazyku (a tedy i jazyku práva) reagovat na společenský vývoj.³⁹ K představě o otevřené textuře práva se hlásí i Wroblewski, který řešení „problému“ neurčitosti právního jazyka vidí v jeho kontextuální interpretaci.⁴⁰

Ad D) Srozumitelnost

Právní jazyk, přes všechna svoje specifika, je založen, a tedy i úzce propojen s přirozeným jazykem. Staví na stejných gramatických strukturách, neobsahuje fonetické odlišnosti.⁴¹ Výrazněji se ovšem odlišuje v rovinách stylu, pojmosloví, sémantiky a do jisté míry i v rovině syntaxe, jak vyplývá i z výše naznačených charakteristik právního jazyka.

Jak již bylo zmíněno, otázka srozumitelnosti práva je otázkou, která úzce souvisí s právním jazykem a právní komunikací vůbec.⁴² Srozumitelnost práva je tedy propojena s otázkou, která se nachází na mnohem základnější rovině uvažování: je-li právo vyjadřováno pomocí jazyka, pak podléhá i jiným, než pouze právním pravidlům. Právo tedy podléhá nejen pravidlům, která si samo generuje a která ovlivňují jeho právní platnost,⁴³ ale i dalším vnějším, gramatickým a stylistickým jazykovým pravidlům. Porozumění právnímu jazyku je tedy závislé na srozumitelnosti jeho lingvistických kvalit. Tím se ovšem pojem srozumitelnosti v právu nevyčerpává. Jak uvádí Bix, doslovný, či „gramatický“ význam slov není zcela nutně objektivní kategorií, protože i tento jejich význam

³⁷ Tato rovina uvažování zapadá i do Fullerova chápání „vnitřní morálky“ práva.

³⁸ Viz HART, H. L. A. *Pojem práva*. [Přel. Petr Fantys] Praha: Prostor, 2004, s. 132.

³⁹ Srov. QUINTON, A. Introduction. In: F. Waismann *Philosophical Papers*, B. McGuinness, ed., Holland: D. Reidel, 1977, s. Xiii.

⁴⁰ WRÓBLEWSKI, J. Rozumienie prawa i jego wykładania. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, s. 32–38. Citováno podle SURMAJOVÁ, Žaneta, BALOG, Boris. op. cit., s. 103; Kontextuální interpretace a důležitost kontextu pro porozumění právu je cestou, ke které se hlásí ve svém článku i Myška et al, a tedy i autorka tohoto textu.

⁴¹ Viz SKOZEN, Izabela. Law, Language and Their Influence on Cognition. In: M. Araszkiwicz et al. [eds.] *Argumentation 2011*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 119.

⁴² V tomto ohledu by bylo možné začít diskutovat i o jiných, neverbálních rovinách právní komunikace a jejich specifikách, nicméně taková diskuse by šla již nad rámec obsahu tohoto článku.

⁴³ Jsem přesvědčena, že není důvod zcela odmítat tento pozitivistický či atopioetický pohled na právo. Nicméně ve světle další diskuse tohoto článku nelze u tohoto pohledu zůstat.

je závislý na porozumění mluvčích kompetentních v daném jazyce, dialektu nebo žargonu.⁴⁴ Význam slov se tak může měnit s ohledem na kontext a jeho chápání závisí na znalosti tohoto kontextu mluvčích či adresátů.

Porozumění právnímu jazyku má tedy dva podstatné rozměry: lingvistickou srozumitelnost a právní (konceptuální) srozumitelnost. Zatímco podle Knappa praxe ukazuje, že právní jazyk může být z lingvistického hlediska „srozumitelný“, z hlediska porozumění právním následkům takového textu nebo promluvy už tomu tak být nemusí. Jak uvádí Hutton, problém právní komunikace spočívá v tom, že normativní následky (tedy performativitu) nelze jednoduše vyčíst z „povrchu“ právního textu.⁴⁵ S tímto závěrem se ztotožňuje i již citovaný Assy, když dochází k závěru, že nesrozumitelnost právního diskursu často spočívá právě v neporozumění komplexnímu konceptuálnímu podhoubí.⁴⁶ Pro právo je totiž podstatné tzv. konceptuální myšlení, tedy myšlení, které jde za fyzické objekty a kořenové významy slov a které rozpoznává, že právní pojmy a výrazy obsahují více, než co naznačují jejich slovníkové definice, a že tyto obsahy nelze pochopit bez jejich právního kontextu a vývoje.⁴⁷ Text, který je srozumitelný z hlediska svých gramatických struktur, nemusí být nutně srozumitelný i z hlediska svého kontextového zakotvení. Kdyby tomu tak bylo, nesetkávali bychom se s početnými interpretačními problémy a neexistovala by četná judikatura, která specifikuje význam pojmů v různých kontextech nebo přednost použití některých právních předpisů. Tato právní srozumitelnost tedy nepředstavuje problematickou položku pouze pro laického adresáta právní normy, ale i pro odbornou právní veřejnost. Lze tedy souhlasit s Assym, který uvádí, že přesnost (právní jasnost/zřejmost) a lingvistická jasnost se nemusí nutně překrývat.⁴⁸

Vztah přesnosti / preciznosti a srozumitelnosti

Přesnost / preciznost a srozumitelnost v právní komunikaci představují dvě různé, v některých případech protikladné, tendence. Vztah mezi přesností a srozumitelností do určité míry připomíná vztah nepřímé úměry: čím přesněji se snažíme určitou situaci postihnout, tím méně srozumitelné naše snažení může být, a čím srozumitelněji a jednodušeji se snažíme něco vysvětlit, tím méně přesné toto vysvětlení je.⁴⁹ Koncepty srozumitelnosti i přesnosti lze vymezit ve vztahu k libovůli, resp. nahodilosti v rozhodování.⁵⁰ Pro dosažení ideálu právní jistoty je třeba z právního rozhodování vyloučit nahodilost. Podle toho, zda je existence nahodilosti komunikována adresátovi, resp. zda jsou si adresáti této nahodilosti v rozhodování vědomi, je možné rozlišovat mezi nahodilostí skutečnou a vnímanou. Skutečnou nahodilostí rozumíme takovou situaci, kdy rozhodování autority není založeno na žádném objektivně pozorovatelném důvodu. Vnímanou nahodilostí pak chápeme situaci, kdy se sice zdá, že není rozhodováno na základě nějakých

⁴⁴ BIX, Brian. op. cit., s. 73–74.

⁴⁵ Viz HUTTON, C. *Language, Meaning and the Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009, s. 65.

⁴⁶ ASSY, Rabea. Can the Law Speak Directly to its Subjects? The Limitation of Plain Language. In: *Journal of Law and Society*, Vol. 38, č. 3, 2011, ISSN: 0263-323X, s. 394–395.

⁴⁷ ASSY, R. op. cit., s. 402.

⁴⁸ ASSY, R. op. cit., s. 392; Assy používá pojem přesnost ve významu právní srozumitelnosti.

⁴⁹ Viz MYŠKA, M. et al. op. cit., s. 276.

⁵⁰ Viz MYŠKA, M. et al. a jejich vymezení konceptů *actual* a *perceived arbitrariness*; rozhodování je zde chápáno v širším slova smyslu jako rozhodování o právech a povinnostech subjektů obecně. Viz MYŠKA, M. et al. op. cit., s. 272.

pevných pravidel, ale ve skutečnosti tak učiněno je. Nejvyššího stupně právní jistoty je pak dosaženo v situaci, kdy je z rozhodování vyloučena jak vnímaná, tak skutečná nahodilost.⁵¹

Srozumitelnost je pak provázaná s mírou vnímané nahodilosti: čím méně je právní komunikace srozumitelná, tím vyšší je stupeň vnímané nahodilosti. Naopak, čím méně přesná/precizní je právní komunikace, tím vyšší je stupeň skutečné nahodilosti. Jak tvrdí Myška et al., pro dosažení maxima právní jistoty je třeba nalézt určitý optimální bod či rozmezí, kde míra srozumitelnosti nenarušuje přesnost právní komunikace.

Někteří autoři ale upozorňují na to, že srozumitelnost nesmí být zaměňována za jednoduchost. Komplexita sdělení, tedy i právní složitost otázky, nutně neimplikuje nejasnost a nesrozumitelnost takového sdělení. Lötcher se domnívá, že výše popsaný napjatý vztah není mezi srozumitelností a přesností, ale mezi jednoduchostí a přesností: jednoduchost i přesnost představují ideály, ke kterým by měly právní texty směřovat. Jak naznačuje výše popsaný paradox, těchto ideálů ale nikdy nelze dosáhnout zároveň.⁵² Čím přesněji se snažíme zachytit určitý problém slovy, tím více se vzdalujeme jednoduchosti sdělení. Srozumitelnost je sice také ideálem, ke kterému by právní texty měly směřovat, nicméně není tak nedosažitelným jako současné docílení jednoduchosti a přesnosti. Běžné konverzační situace využívají různých technik a postupů, jak učinit sdělení srozumitelnějším: účastníci konverzace se mohou odvolávat na kontext, doplnění a shrnutí textu, opakování jinými slovy, dodatečné vysvětlení a uvádění příkladů, nebo i metajazykové komentáře, které sdělení dotvářejí.⁵³ Psané texty mohou těchto technik využívat pouze velice omezeně. A povaha právních textů některé z nich neumožňuje využívat vůbec.⁵⁴

Pokud v právu nelze z různých důvodů dosáhnout jednoduchosti, nic to nemění na tom, že bychom měli právní sdělení činit srozumitelně. Lötcher tedy k výše jmenovanému požadavku lingvistické srozumitelnosti dodává tzv. jasnost (*transparency*) textu, ke které se podle něj dá dospět lepší formální organizací textu. Rozvržení textu, které kopíruje logiku sdělení, konzistentní užívání terminologie a frazeologie a přehlednou větnou strukturu⁵⁵ lze považovat za faktory, které přispívají k lepší orientaci v textu, a tedy mohou napomoci i jeho lepší srozumitelnosti.

Vedle tohoto kroku k větší srozumitelnosti, který je v právních textech třeba považovat za nutnost, je stále třeba směřovat k onomu optimálnímu bodu mezi právní přesností a výše naznačeným konceptem srozumitelnosti. Tento optimální bod či rozmezí se však mění s ohledem na adresáty dané právní komunikace: míra srozumitelnosti komunikace bude závislá na adresátech, jejich kompetenci co do používaného jazyka a jejich znalostech relevantního kontextu.

⁵¹ Viz vysvětlení vnímané a skutečné nahodilosti podle Myška et al, které staví na a rozvíjí Bixův přístup. Viz MYŠKA, M. et al. op. cit., s. 272 a BIX, Brian. op. cit., s. 106.

⁵² LÖTSCHER, Andreas. Conceptual and Textual Structure in legislative Texts. In Anne Wagner and Sophie Caccia-guidi-Fahy (ed.) *Obscurity and clarity in the law: prospects and challenges*. Ashgate, Aldershot, 2008, s. 131.

⁵³ Lötcher při vyjmenovávání těchto technik vychází především z Griceových konverzačních maxim. LÖTSCHER, Andreas. op. cit., s. 131–135.

⁵⁴ Metajazykové komentáře se občas objevují v poznámkách pod čarou, stejně tak jako shrnutí podstaty soudního rozhodnutí se v případě publikace (a nebo ne, v případě NSS) se vkládá do tzv. právních vět.

⁵⁵ LÖTSCHER, Andreas. op. cit., s. 137–138.

3. KDE SROZUMITELNOST DÁVÁ SMYSL: PROBLEMATIKA ADRESÁTA⁵⁶

Rozumět jazyku právní normy a právní normě samotné nejsou dvě stejné věci. Knapp tvrdí, že praxe ukazuje, že i lidé bez právního vzdělání rozumí jazyku právních norem. Ale to neznamená, že rozumí kontextu, ve kterém právní normy dávají smysl. Ptáme-li se, zdali je právní text srozumitelný, musíme se také zeptat: srozumitelný pro koho?

Vyjdeme-li z výše naznačených požadavků formulovaných Fullerem, odpověď se zdá být snadná: právní text by měl být srozumitelný svému adresátu. Kdo je ovšem adresátem právního textu v konkrétních případech, nemusí být úplně zřejmé. Jedná se o občana s průměrným vzděláním, který je vázán právními předpisy? Nebo je to odborná (tedy právně vzdělaná) veřejnost?

V kontextu problematiky adresáta a srozumitelnosti komunikace se nabízí dvě otázky:

1. Komu by měla být právní komunikace srozumitelná?
2. Komu je právní komunikace skutečně srozumitelná?

3.1 Komu by měla být právní komunikace srozumitelná?

Mělo by být právo srozumitelné i průměrnému občanu? Na tuto otázku bychom ve světle výše uvedených Fullerových požadavků měli odpovědět, že ano. Nicméně hned vzápětí si je ale třeba uvědomit, že „právo“ zahrnuje mnoho druhů textů, z nichž některé nejsou určeny neobornému publiku. Přestože nelze dojít k závěru, že by právo jako forma garance práv a ukládání právních povinností mohlo, nebo snad i mělo být průměrnému občanu nesrozumitelné, je třeba si uvědomit, že komplexita společenských vztahů a styl současné právní úpravy dosahuje takové složitosti, že ani nelze předpokládat, že by snad průměrný občan měl konkrétní znalosti celé právní úpravy.⁵⁷ Princip „neznalost zákona neomlouvá“ (který implikuje, že okamžikem platnosti právního předpisu je nutné aplikovat právní fikci, že subjekt zná právo a ví, k čemu je oprávněn a jaké má povinnosti) získává nový rozměr, pokud subjekt nedostane ani teoretickou možnost se s právem seznámit. Požadavek srozumitelnosti právní komunikace je tedy třeba považovat na obecné rovině za součást obsahu principu právního státu.⁵⁸

⁵⁶ Následující text je pouze základním naznačením této problematiky, která by si zasloužila podrobnější analýzu, která jde bohužel nad rámec tématu tohoto článku.

⁵⁷ Nelze předpokládat, že běžný občan bude číst právní předpisy přímo z jejich právních zdrojů. V linii této představy existují názory, podle kterých právní texty nejsou vůbec primárně adresovány běžným občanům, proto není rozumné ani předpokládat ani očekávat u těchto druhů textů takovou úroveň srozumitelnosti, která by odpovídala průměrně vzdělanému subjektu daného právního systému. Například podle Stevensona jsou právní texty primárně adresovány státu samotnému a jeho institucím (policii, soudům, státní správě), jejichž úkolem je právo realizovat a aplikovat ve společnosti. Pokud zná občan právo, tak je to právě díky těmto nepřímým formám komunikace realizovaným především prostřednictvím médií, která informují ne přímo o platném právu, ale právě o jeho realizacích aplikacích. Stevenson toto svoje přesvědčení vysvětluje mimo jiné tím, že formulace zákonů mnohdy ani neobsahují přímý příkaz, zákaz nebo dovození, jako tomu je například v trestním právu. Viz STEVENSON, Drury. To Whom is the Law Addressed? *Yale Law and Policy Review*, Vol. 21, 2003.

⁵⁸ Princip neznalost zákona neomlouvá má kromě rozměru srozumitelnosti ještě rozměr efektivní komunikace (kterou je možné nazývat například tzv. komunikační přístupností, viz SMEJKALOVÁ, T. Communication of Law and Acces to Courts. In: *COFOLA 2011: The Conference Proceedings*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 1587–1595, 9 s. Tato efektivní komunikace souvisí mimo jiné s použitými komunikačními kanály: tištěné sbírky zákonů představují nepřehlednou sumu informací, u které je možné vyslovit pochybnost, zdali je vůbec

Bez srozumitelné komunikace nemůže právo plnit svou regulativní (podle výše uvedené klasifikace „normativní“) funkci.⁵⁹ V době osvícenství, za vlády Marie Terezie se v Uhersku používal pro zjištění srozumitelnosti práva test přečtení práva obyčejnému člověku s průměrným vzděláním (*buta ember*). Pokud tento *buta ember* dokázal navržený zákon parafrázovat a vysvětlit s dostatečnou přesností vládnímu výboru, mělo se za to, že je dostatečně srozumitelný. Pokud tomu tak nebylo, musel být návrh zákona přepracován.⁶⁰

Nicméně různé právní texty plní různé funkce a z těchto funkcí je možné odvozovat požadavky na úroveň jejich srozumitelnosti. Ne všechny právní texty jsou určeny k tomu, aby je četl laik, a tomu odpovídá úroveň jejich odbornosti. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR o dovolání (tedy rozhodnutí v řízení, kdy je třeba, aby měl účastník právní zastoupení) plní jiné funkce než ustanovení občanského zákoníku. I samotný fakt, že právní systém předvídá v některých případech nutnost zastoupení právníkem, indikuje úroveň komplexity právních problémů, a tedy i právní komunikace, která nemusí být laikovi přístupná. U některých druhů právních textů je ovšem nutné přímo trvat na určité obecné úrovni srozumitelnosti, a to například u spotřebitelských smluv, obchodních podmínek, nebo v poslední době u tzv. *privacy policies* online sociálních sítí.

V některých situacích sama povaha obsahu právní regulace přímo předpokládá adresovanost právního textu konkrétnímu, specializovanému publiku. Vedle širší, laické veřejnosti a odborné právnické veřejnosti je tedy možné v případech, kdy právo reguluje specializovanou oblast společenského života (zdravotnictví, letectví, energetiku apod.) jako zvláštní skupinu adresátů pojmenovat určitá specializovaná publika, kterým je vlastní určitá specializovaná terminologie. V těchto případech tedy srozumitelnost právní komunikace nabývá dalších rozměrů: kromě samotného právního jazyka musí obsáhnout i jazyk či registr dané oblasti regulace s jeho vlastními specifiky.

3.2 Komu je právní komunikace skutečně srozumitelná?

Komplexita a míra srozumitelnosti právních textů může představovat vodítko při odpovědi na tuto druhou otázku: Právní texty si úrovní své srozumitelnosti určují své čtenáře. Výraz adresát zde není použit proto, že implikuje intenci původce textu něco sdělit konkrétním(u) adresátům(ovi). Komplexní právní texty užívající odbornou terminologii budou srozumitelné jen tomu, kdo je nejen obeznámen s danou terminologií, ale také i s širšími spojitostmi, které tvoří relevantní kontext, na jehož základě je možné textu porozumět. Takový text tedy klade na čtenáře mnohem vyšší nároky. Tyto úvahy

možné tento princip uplatňovat. Český Ústavní soud se v tomto smyslu vyslovil v nálezu ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. 77/06, ve kterém v kontextu tzv. přílepků uvádí, že orientace adresáta v právní úpravě se neobejde bez použití informačních technologií a princip neznalost zákona neomlouvá již nelze interpretovat pouze k tíži adresátů práva, ale jako „závazek veřejné moci vůbec učinit právo poznatelným, protože jen takovým právem se lze řídit“.

⁵⁹ CAO, Deborah. *Translating Law*. Clevedon: Multilingual Matters, 2007; HOLLÄNDER, P. Paradox právního jazyka. [13. 5. 2010] Dostupné z: <<http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/1995/6/ks1995-6.html#paradox-pravneho-jazyka>>.

⁶⁰ Viz HOLLÄNDER, Pavel. Paradox právního jazyka. [13. 5. 2010] Dostupné z: <<http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/1995/6/ks1995-6.html#paradox-pravneho-jazyka>>, podobně i MATTILA, Heikki E. S. *Comparative Legal Linguistics*. [Transl. Christopher Goddard]. Aldershot: Ashgate, 2006, s. 96.

nás mohou zavést do různých konců. Na jednom dospějeme k vysoce teoretickému chápání textu jako aktivního činitele v „tvorbě“ svých ideálních čtenářů,⁶¹ na tom druhém však dospějeme k závěru, že komplikované a málo srozumitelné právní texty (a nezáleží na tom, zda se jedná o komplikovanost lingvistickou nebo právní) vytvářejí v rámci právního systému elity.⁶² Elity, které jsou jediné schopné zprostředkovat právní regulaci jejím adresátům.

4. ZÁVĚRY

Vydeme-li z výše naznačených dvou „srozumitelností“, lingvistické a právní, je třeba uzavřít, že právo nemá důvod k lingvistické nesrozumitelnosti a že právní komunikace podléhá jazykovým (gramatickým, stylistickým a dalším) pravidlům. Vždyť i jazyková/gramatická metoda výkladu patří k základům právní interpretace; gramatická nesrozumitelnost vede k praktické nemožnosti právní text interpretovat a ve světle Knappova přesvědčení, že až teprve interpretovaný právní text je právní normou, takto gramaticky nesprávný text ani právní normu neobsahuje. Nehledě na to, že nesrozumitelné právní texty narušují právní jistotu a předvídatelnost práva a jako takové jsou tedy v nesouladu se základními principy právního státu.

Právní a lingvistická srozumitelnost jsou velmi úzce spjaty: přestože by lingvistická srozumitelnost měla být ve službách srozumitelnosti právní, nelze bez ní o srozumitelnosti právní ani mluvit. Jak ovšem správně upozorňuje Assy, srozumitelnost práva nelze redukovat na otázky jazyka a stylu⁶³ a složitost právního textu ke čtení a porozumění nemusí být nutně následek jazykové kompozice, ale komplexity upravované tematické látky samotné. Je tedy rozdíl mezi „nesrozumitelností“ zapříčiněnou problematickým předmětem textu (tedy určitou složitostí ke čtení, které se v daných případech prakticky nelze vyhnout) a „nesrozumitelností“ způsobenou nekompetentním používáním jazyka.⁶⁴

V právu tedy nejde pouze o srozumitelnost právního jazyka, ale i o porozumění právu. Přestože porozumění právu není založeno pouze na porozumění jazyku,⁶⁵ je na něm existenciálně závislé, a to především proto, že právo je komunikováno především

⁶¹ Pro koncept ideálního čtenáře v souvislosti s právními texty viz WHITE, James Boyd. Law as Language: Reading Law and Reading Literature. In: *Tex. L. Rev.*, Vol. 60, 1981–1982. White navazuje v tomto ohledu mimo jiné i základní vymezení důležitosti čtenáře pro interpretaci a porozumění textům obecně. Viz BARTHES, Roland. Death of the Author. In: *Musica – Image – Text*. [Ed. and trans. Stehen Heath]. New York: Hill and Wang, 1977, s. 142–148.

⁶² Vedle zvažování této elitistické funkce práva je také možné diskutovat, že jazyk právníků, jako jazyk profesní skupiny, může mimo jiné plnit i roli příslušnosti k určité skupině. (Viz MATTILA, Heikki E. S. *Comparative Legal Linguistics*. [Transl. Christopher Goddard]. Aldershot: Ashgate, 2006, s. 52) Znalost a používání tohoto žargonu pak tedy může představovat i konstitutivní prvek pro existenci právníků jako komunity. Goodrich právní jazyk charakterizuje tím způsobem, že jej považuje za „unity to be understood as the social image of the argot or language of elite or professionalised power; it is the language of authority, which takes the discursive form of monologue, distance (temporal and hierarchical), and specialisation“. Viz GOODRICH, Peter. Law and Language: A Historical and Critical Introduction. In: *J. L. & Soc'y*, Vol. 11, 1984, s. 185 a 187.

⁶³ ASSY, R. op. cit., s. 378.

⁶⁴ Srov. ASSY, R. op. cit., s. 92.

⁶⁵ Jazykem se zde rozumí jakýkoli dorozumívací systém, který je ke komunikaci práva používán, tedy jako systém symbolů, který má svá vlastní vnitřní pravidla.

prostřednictvím jazyka. Při hledání významu pojmu srozumitelnosti práva je tedy třeba brát v úvahu vedle porozumění slovům i porozumění konceptuálním souvislostem. Srozumitelnost práva je tedy i srozumitelností kontextuální a konceptuální, která je závislá na dalších specializovaných znalostech, jako je například povaha a role daného konceptu v daném právním systému, jeho místo v systému práva, jeho vztah k dalším konceptům atd.

Přestože je možné analyzovat pojem srozumitelnosti právní komunikace na relativně obecné rovině, nikdy bychom neměli zapomínat na problematiku příjemce, či adresáta, kterému je dané sdělení určeno, protože jediné od adresáta je odvozena odpověď na otázku, zda je či není daný text srozumitelný.

Knapp vymezuje ideál srozumitelnosti jako situaci, kdy adresát normy jí bude rozumět stejně jako její tvůrce.⁶⁶ Je ale dosažení takového ideálu vůbec možné?⁶⁷ Je v právu možné dosáhnout takové přesnosti a jednoznačnosti komunikace, kdy adresát rozumí normě stejně jako její tvůrce? Přestože se – především v právu a v kontextu výše citovaného Fullerova přesvědčení – jistě jedná o ideál právní komunikace, existují názory, které vysvětlují skepsi, která se s dosažením tohoto ideálu pojí.⁶⁸ Navíc právo přímo předpokládá, že například legislativní texty budou v budoucnu používány v nových, nepředvídaných situacích a že ten, kdo bude tento text používat, bude mít k dispozici více informací, než měl normotvůrce. Jazyková podoba práva má povahu tzv. otevřené textury, tedy automaticky předpokládá, že se právní text (a tedy ve svém důsledku právo samo) se bude měnit v čase, protože i význam slov se v čase mění.⁶⁹

Vzhledem k rozmanitým druhům právní komunikace se liší okruh jejich adresátů: jinému publiku je určen právní předpis, smlouva o dílo, metodický pokyn ministerstva nebo prvostupňový rozsudek. Pro úspěšnou komunikaci je tak třeba si ono publikum (adresáty) pojmenovat a přizpůsobit mu styl komunikace.⁷⁰ Tvůrci právních textů ale čelí zásadnímu problému naznačenému výše, a sice vyváženosti právní přesnosti a srozumitelnosti. Mellinkoff má za to, že pro komunikaci s laickými adresáty by se měl právník vyvarovat některých právních pojmů nebo žargonových výrazů, a to i za cenu snížené právní preciznosti takového sdělení.^{71,72} S tímto tvrzením lze souhlasit potud, pokud se

⁶⁶ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 126.

⁶⁷ Obecné teorie komunikace mají za to, že dosažení tohoto ideálu je prakticky nemožné. Není tedy důvod, proč by v právu měla z této obecné vlastnosti lidské komunikace existovat výjimka. Ten, kdo normu používá a aplikuje, má obvykle mnohem více informací, než měl na počátku normotvůrce. Je dále možné tvrdit, že obecnost jako jedna ze základních charakteristik právní normy vlastně předpokládá, že se význam či snad i obsah normy může v čase změnit. Jazyková povaha normy tedy automaticky předpokládá změnu, protože význam slov se v čase mění.

⁶⁸ K tomu v českém právním prostředí více viz například SMEJKALOVÁ, Terezie. „Smrt autora“ jako cesta k porozumění teleologickému výkladu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, č. 1, s. 84–92. Navíc se tento ideál zcela jistě pojí s problematikou předporozumění a vzdělání jak autora, tak adresáta textu, a tedy i s problematikou znalosti relevantního kontextu, ve kterém daný právní text dává smysl.

⁶⁹ Pro Harta mají obecná právní pravidla tendenci si uchovávat určitou úroveň vágnosti a „nepředvídatelnosti“ co do možného budoucího chápání. Viz HART, H. L. A. op. cit. Bix diskutuje tento Hartův pohled v kontextu Waismannovy otevřené textury konceptů (z jehož díla Hart vlastně vychází): otevřená textura je otázkou jazykové neuzavřenosti, kterou je třeba chápat pozitivně, protože umožňuje dynamický vývoj jazyka a jeho přizpůsobování vývoji společnosti. BIX, Brian. *Lau, Langauge and Legal Determinacy*. Oxford: Clarendon Press; New York: Oxford University Press, 1993.

⁷⁰ Podobně viz MOLEK, Pavel. Ke komu soudy mluví aneb Melčák a Schrödingerova kočka. In: *Jiné právo* (online). 13. 2. 2011 Dostupné z: <<http://jinepravu.blogspot.com/2011/02/pavel-molek-ke-komu-soudy-mluvi-aneb.html>>

nebude jednat o sdělení s normativními následky. Právně problematické bude toto tvrzení tehdy, kdy se jedná o texty či sdělení, které normativní následky předvídají; v tom případě by pro účely naplnění principu právní jistoty a předvídatelnosti práva měla dostat přednost přesnost vyjádření před její srozumitelností laikovi. V tomto ohledu je tedy třeba souhlasit s Molkem, který se zabývá problematikou vztahu srozumitelnosti a přesnosti odůvodnění soudního rozhodnutí ve svém postu na Jiném právu a který má za to, že v případě pochybností mezi srozumitelností a přesností právního vyjádření je třeba dát přednost přesnosti.⁷³ Nepřesná komunikace může mít v právu v některých případech mnohem závažnější následky, než které by mohla mít komunikace nesrozumitelná.⁷⁴ Právní jazyk nelze považovat za pouhý způsob, kterým je právo popisováno nebo sdělováno. Je třeba jej považovat za integrální součást systému práva, který tento systém vymezuje a vytváří jeho komunikační prostor.

Jiné adresáty má tento článek pojednávající o konceptu srozumitelnosti v právu a jiné bude mít rozsudek rozhodující o vině a trestu, liší se tak svým stylem a použitým pojmoslovím, přesto jsou oba tyto texty součástí diskursivního prostoru práva.

4.1 Co ovlivňuje srozumitelnost právního textu?

Z výše uvedeného je možné pojmenovat základní skupiny faktorů, které ovlivňují srozumitelnost právního textu:⁷⁵

1. Gramatická správnost a přesnost.
2. Užití takových gramatických struktur, které jsou obtížnější pro porozumění⁷⁶ (užití jmenných vazeb, vícenásobné negativy, pasivum). Charrow a Charrow uvádějí, že jejich odstranění nebo změna měly za následek statisticky významné zlepšení porozumění danému textu.
3. Užití specifické právní terminologie, jejichž porozumění vyžaduje znalost specifických konceptů.

⁷¹ MELLINKOFF, David. *The Language of the Law*. Oregon: Resource Publications, 1963, s. 431–432.

⁷² Tento přístup vyžadující pro různé adresáty různé styly komunikace je možné vysvětlit i za použití Floridiho *method of levels of abstraction*. Jakýkoli systém je vždy možné vnímat pouze na úrovni určité úrovně abstrakce, která má různou granularitu – a tedy i různou míru rozlišení. Míra rozlišení systému práva komunikovaná laikovi bude jiná, než když bude stejný právní koncept komunikován právníkovi. Viz FLORIDI, Luciano. *The Philosophy of Information*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2011. V návaznosti na Floridiho podobně i MÝŠKA, M. et al. op. cit., s. 274 a 278.

⁷³ MOLEK, Pavel. Ke komu soudy mluví aneb Melčák a Schrödingerova kočka. In: *Jiné právo* (online). 13. 2. 2011. Dostupné z: <<http://jinopravo.blogspot.com/2011/02/pavel-molek-ke-komu-soudy-mluvi-aneb.html>>

⁷⁴ Jako příklad důsledků, které může mít přehnaný důraz na jednoduchost a srozumitelnost na přesnost sdělení, je možné uvést licenční platformu Creative Commons, pro kterou lze tvrdit, že přestože do jisté míry zjednodušila komunikaci tak složité právní oblasti, jakou je právo duševního vlastnictví, zároveň tato zjednodušení vedou k nezamýšleným porušením práva ze strany laiků, kteří Creative Commons využívají. Viz MÝŠKA, M. et al. op. cit., s. 278 a násled.

⁷⁵ Některé z nich se v určité modifikované podobě objevují i v již citovaném článku Charrow a Charrow. Tento článek, který obsahuje výzkum zaměřený na srozumitelnost *jury instructions* (instrukcí pro členy poroty), uvádí několik faktorů, které mají vliv na srozumitelnost těchto instrukcí. Tyto faktory jsou ze své velké části faktory obecně lingvistickými, jejichž odstranění, resp. změna, měly často za následek statisticky významné zlepšení porozumění danému textu. Viz CHARROW, Robert P., CHARROW, Veda R. op. cit.

⁷⁶ Důvody pro jejich užití /pojmenované pro případ právní angličtiny / jsou například: snaha o autoritativnost práva a snaha udělat dojem na laika, či nutnost vyjadřovat například právní normy dostatečně obecně.

4. Kontextuální komplexita (která vyplývá ze vzájemných vztahů mezi různými právními texty, jejich důsledky; obsahová komplexita).
5. Informační hustota textu.⁷⁷

Přestože je nezbytně nutné se pokusit právo a jeho jazyk směřovat tak, aby ve svých základech byly do určité míry srozumitelné i osobě s průměrným vzděláním, pro tento koncept srozumitelnosti je třeba pochopit vztah mezi přirozeným jazykem s jeho běžnou slovní zásobou a jazykem odborným.⁷⁸ Odborné jazyky využívají specifického pojmosloví a dalších možností, které jim jazyk dává k dispozici pro to, aby dokázaly vyjádřit onu specifickou komplexnost systému, kterému slouží. Dalo by se tedy říci, že současná podoba právního jazyka odráží vlastnosti současného systému práva s mnoha jeho pokusy o maximální přesnost a jednoznačnost, anebo naopak koncepty označovanými neurčitými pojmy, ale i nešvary, které se projevují především v nekonzistentnosti používání některých pojmů nebo v gramatických nedostatcích ve vyjadřování.

4.2 Srozumitelnost v právu: důsledky nesrozumitelnosti

Předchozí text se zabýval otázkou právního jazyka a jeho srozumitelnosti. Již na jeho začátku bylo naznačeno, že srozumitelnost lze považovat za jeden ze základních obsahů principu právního státu a za požadavek, bez něhož není možné právní předpis, či obecněji jakýkoli příkaz autority považovat za právo. České právní předpisy srozumitelnost nikde nedefinují a ani neobsahují obecný výslovný požadavek srozumitelnosti při tvorbě právních předpisů; nicméně srozumitelnost prosakuje do práva ve formě formulace právních následků pro případy nesrozumitelnosti různých druhů právní komunikace, ať už se bude jednat o úkon účastníků řízení, nebo odůvodnění rozsudku.

Legislativní pravidla vlády obsahují ve svém druhém článku obecné požadavky na tvorbu právních předpisů, čl. 2 odst. 2 písm. d) pak výslovně vyžaduje, aby byl právní předpis „koncipován přehledně a formulován jednoznačně, srozumitelně, jazykově a stylisticky bezvadně“. Tento výčet by se dal vykládat tak, že zákonodárce chápe srozumitelnost jako takovou vlastnost právního předpisu, která je odlišná od přehlednosti, jednoznačnosti nebo jazykové a stylistické bezvadnosti. Ve shodě s výše řečeným lze tedy tvrdit, že srozumitelnost je specifickou vlastností právních textů, která není rovna jednotlivým požadavkům kladeným na danou právní komunikaci, nicméně ji ale není možné od těchto požadavků oddělit, protože bez dostatečného stupně přehlednosti, jednoznačnosti či stylistické a jazykové bezvadnosti nelze mluvit o srozumitelnosti práva.

Přestože se nejedná o dokument právní síly právního předpisu, je možné Legislativní pravidla vlády považovat za určitou základní gramatiku pro jazyk právních předpisů: obsahuje směrnice, které vysvětlují, jak používat a jak rozumět používání některých strukturálních prvků, zkratk a terminologie, ale i preferovaných tvarů sloves (způsob a čas).⁷⁹

⁷⁷ Pro problematiku *information overload* viz například MATTILA, Heikki E. S. *Comparative Legal Linguistics*. [Transl. Christopher Goddard]. Aldershot: Ashgate, 2006, s. 72.

⁷⁸ ASSY, R. op. cit., s. 398.

⁷⁹ Viz ustanovení čl. 40 Legislativních pravidel vlády. Podle znění dostupného z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/lrv/legislativni_pravidla_vlady.pdf>.

Výše byl naznačen vztah mezi srozumitelností a nahodilostí v rozhodování. Vyloučení nahodilosti z rozhodování je otázkou principů právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování. Princip právní jistoty je jeden ze základních principů právního státu. Jakékoli následky nesrozumitelnosti, tedy vnímání nesrozumitelné právní komunikace jako komunikace vadné, mají svou podstatu v důležitosti těchto principů. Pokud je právní komunikace nesrozumitelná, snižuje se právní jistota jejich adresátů a je tedy *de facto* narušen ten princip, na jehož základě Fuller považuje srozumitelnost za jeden z konstitučních prvků jakéhokoli řádu.

Pokud máme za to, že nesrozumitelné právo zvyšuje tzv. vnímanou nahodilost v rozhodování, pak v takovém případě podřívá právní systém svou autoritu a negativně tak ovlivňuje svou legitimitu. Podobné závěry by se daly vyslovit i pro případ soudních rozhodnutí: nesrozumitelná soudní rozhodnutí mají negativní vliv na legitimitu soudnictví jako celku, protože soudnictví představují především jako nepřístupné a jeho rozhodnutí mohou být vnímána jako nahodilá.⁸⁰

5. POJEM SROZUMITELNOSTI PRÁVA V JUDIKATUŘE ÚSTAVNÍHO SOUDU ČR

Jestliže je judikatura jedním ze způsobů, jakým v daném právním systému získávají obecné koncepty svůj konkrétnější význam, pak je namístě se obrátit k české judikatuře a ptát se: Co česká judikatura rozumí pod pojmem srozumitelnost práva? Jakým způsobem soudnictví prostřednictvím svých výstupů – soudních rozhodnutí – vymezuje obsah tohoto pojmu v právu?

V následující části tohoto článku se tedy zaměřím na to, jak je pojem srozumitelnosti chápán judikaturou Ústavního soudu ČR. Metodou zvolenou pro zjištění odpovědi na tuto otázku je obsahová analýza, a sice její kvalitativní část. Soubor zkoumaných soudních rozhodnutí byl vybrán na základě vyhledávání pomocí klíčového slova v databázi nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR NALUS <<http://nalus.usoud.cz>>. Na základě analýzy textového okolí výskytu tohoto klíčového slova dospějeme k obrazu, který judikatura Ústavního soudu tvoří o tomto pojmu, a především zda a jaký obsah tomuto pojmu přisuzuje.

Databáze NALUS rozlišuje mezi výrazy srozumitelný a srozumitelnost. Při použití clusteru „srozumit*“, který by do výsledné skupiny zahrnul jak rozhodnutí, ve kterých se vyskytuje výraz (ne)srozumitelnost i (ne)srozumitelný, pro fulltextové vyhledávání bylo nalezeno 4254 rozhodnutí.⁸¹ Pro účely zúžení tohoto souboru bylo jako klíčové slovo zvoleno „srozumitelnost“. Ne vždy samotné použití výrazu (ne)srozumitelnost/ný souvisí s vysvětlením obsahu konceptu srozumitelnosti. Někdy se tento výraz objevuje v rekapitulaci vyjádření účastníků, jindy jako hodnocení kvality vyjádření účastníků.

⁸⁰ Naopak existují autoři, kteří mají za to, že nesrozumitelná (rozuměj obsahující specializovanou právní terminologii, formulace a struktury, tedy nesrozumitelná pro laika) soudní rozhodnutí podporují autoritu práva a právního systému právě díky své rituální či magické nepřístupnosti pro laika. Viz například ALLEN, Jessie. *A Theory of Adjudication: Law as Magic*. *Suffolk U. L. Rev.*, No. 41, 2007–2008.

⁸¹ Podle výsledků vyhledávání k 6. 10. 2012. Pro výraz „srozumitelný“ bylo nalezeno 1526 rozhodnutí, pro „srozumitelnost“ 231 rozhodnutí, „nesrozumitelnost“ 434 a „nesrozumitelný“ 1881.

Tyto výskyty nelze považovat za autoritativní vymezení pojmu srozumitelnosti práva Ústavním soudem. Proto tedy z nalezených 231 rozhodnutí, která tento výraz v některém z jeho gramatických tvarů obsahovala, byla eliminována následující rozhodnutí:

- ta, kde se výraz „srozumitelnost“ vyskytuje pouze v rekapitulaci vyjádření účastníků, a tedy jej není možné považovat za autoritativní vymezení Ústavním soudem;
- ta, kde se srozumitelnost týkala právních úkonů nebo úkonů účastníků v řízení, a tedy nejedná se o srozumitelnost práva ve smyslu právních předpisů a judikatury.

Konečný zkoumaný soubor obsahoval 83 rozhodnutí Ústavního soudu.

Na základě tematických souvislostí, ve kterých je výraz srozumitelnost v judikatuře Ústavního soudu použit, je možné kontexty jeho výskytů rozčlenit do dvou skupin:

1. ty, které spojují srozumitelnost s dalšími právními principy, a
2. ty, které vymezují praktické požadavky na srozumitelnost.

Tyto výskyty v mnoha případech nebyly výskyty originálními: judikatura Ústavního soudu často, pokud odkazuje na svou vlastní tzv. ustálenou judikaturu, do svých rozhodnutí kopíruje slovo od slova pasáže z jiných rozhodnutí. Přestože tedy lze tvrdit, že se určité rozhodnutí ve svém pojetí srozumitelnosti kloní k jeho pojetí jako principu, činí tak prakticky prostřednictvím neoriginálního textu převzatého obvykle z prvního (mohli bychom tedy říct precedentního) rozhodnutí, které danou formulaci obsahuje. V tomto kontextu lze tedy pojmenovat několik zásadních rozhodnutí, na kterých Ústavní soud dále staví a jejichž formulace doslovně přebírá.

Ve zkoumaném souboru rozhodnutí Ústavního soudu se jako zásadní jeví tato rozhodnutí, a to především proto, že jsou buď sama, nebo jejich obsah často citován, respektive doslova opisován:

- a. Nález sp. zn. Pl. ÚS 21/01:⁸² Toto rozhodnutí se týkalo tzv. legislativních přílepků a Ústavní soud v něm prohlásil, že mezi principy právního státu „patří zásada předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a zásada jeho vnitřní bezrozpornosti. Jestliže totiž jedním zákonem (ve formálním smyslu) je zasahováno do materie upravované několika zákony jinými a tyto zákony spolu nejsou obsahově a systematicky provázány, vzniká nezřídka značně nepřehledný právní stav, který princip předvídatelnosti, srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti zákona již nerespektuje“.
- b. Nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06:⁸³ Toto rozhodnutí se také týkalo problematiky tzv. legislativních přílepků a od jeho vyhlášení Ústavní soud odkazuje pouze na něj. Přestože doslovně necituje právě toto rozhodnutí, ale *de facto* jeho interpretaci obsaženou v nálezu sp. zn. I. ÚS 420/09, na kterou se potom dále váží další formulace, které zahrnutí principu srozumitelnosti do principu právního státu rozvíjejí.

⁸² Viz nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 21/01. In: NALUS: Vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu. Dostupné z: <<http://nalus.usoud.cz>>. Všechna rozhodnutí Ústavního soudu, na která je v tomto článku odkazováno, byla čerpána právě z této databáze, nadále tedy budou citována pouze prostřednictvím svých dat rozhodnutí a spisových značek. V případech delších výtětů pak pouze prostřednictvím svých spisových značek.

⁸³ Viz nález Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06.

- c. Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 24/02:⁸⁴ Toto rozhodnutí do judikatury Ústavního soudu vnáší judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (ESLP), a to rozhodnutí ve věci *Hashman a Harrupová vs. Spojené království*,⁸⁵ podle kterého obecné požadavky kladené na tvorbu zákonů zahrnují i podmínky dostupnosti zákona, jeho srozumitelnosti a předvídatelnosti následků, které vyvolá.⁸⁶ Toto rozhodnutí Ústavního soudu cituje výše zmíněný rozsudek ESLP: „Za „zákon“ lze tedy považovat pouze normu formulovanou dostatečně přesně na to, aby občanovi umožnila přizpůsobit chování.“
- d. Rozhodnutí, která odkazují na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Kruslin vs. Francie*: Tam, kde Ústavní soud spojuje srozumitelnost s určitými praktickými požadavky na kvalitu textu, se jeví jako zásadní rozhodnutí ÚS sp. zn. IV. ÚS 50/02, které jako první přebírá názor Evropského soudu pro lidská práva uvedený v rozhodnutí ve věci *Kruslin proti Francii*⁸⁷ a které dále odkazuje na rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 42/94. Toto rozhodnutí se sice neobjevilo ve zkoumaném souboru získaném na základě výše popsaného vyhledávání, ale je na ně ve vyhledaných rozhodnutích často odkazováno. Toto rozhodnutí se výslovně nezabývá srozumitelností práva, ale obsahuje některé požadavky kladené na tvorbu právních předpisů.

Ad 1. Srozumitelnost práva jako jeden z principů právního státu

Judikatura Ústavního soudu má tendenci v obecné rovině (a to především tam, kde se jedná o otázku srozumitelnosti právních předpisů) spojovat srozumitelnost především s principem právní jistoty, což odpovídá i výše diskutovaným teoretickým východiskům s právní úpravy tak, jak jsou formulovány Fullerem. Srozumitelnost je v první řadě považována za princip, jehož naplnění je na jedné straně podmínkou naplnění dalších principů (jako například principu právní jistoty nebo přístupu k soudu), na straně druhé ale on sám je cílem, kterého lze dosáhnout vyvarováním se nejasností, neúplností a neurčitostí právních předpisů.⁸⁸

Z analyzovaného souboru rozhodnutí Ústavního soudu vyplývá, že srozumitelnost práva je chápána jako součást některého z právních principů, v případě tvorby práva především principu předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti, v případě soudních rozhodnutí především práva na spravedlivý proces.

V nejobecnější rovině tedy můžeme sledovat zasazení pojmu srozumitelnosti soudního rozhodnutí, respektive jeho odůvodnění, do souvislosti především s právem na spravedlivý proces. Ústavní soud často odkazuje na svou ustálenou judikaturu, ve které formuloval požadavky na úplnost, srozumitelnost a přesvědčivost odůvodnění rozhod-

⁸⁴ Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 9. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 24/02.

⁸⁵ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 11. 1999, stíž. č. 25594/94 ve věci *Hashman a Harrupová vs. Velká Británie*. In: *HUDOC* [databáze dokumentů ESLP]. Dostupný z: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>>.

⁸⁶ Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 9. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 24/02.

⁸⁷ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 4. 1990, stíž. č. 11801/85 ve věci *Kruslin vs. Francie*. In: *HUDOC* [databáze dokumentů ESLP]. Dostupný z: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>>.

⁸⁸ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 83/06 nebo nálezy ze dne 28. 2. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 9/95.

nutí obecných soudů, kde povinnost soudu rozhodnutí odůvodnit je třeba považovat za jeden z principů představujících neopominutelnou součást práva na spravedlivý proces a vylučujících libovůli při rozhodování.⁸⁹ Srozumitelnost není chápána jako absolutní charakteristika textu, ale je považována za otázku stupně, či míry: například nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2188/07 při hodnocení srozumitelnosti napadeného soudního rozhodnutí uvádí, že „[m]íra srozumitelnosti odůvodnění krajského soudu není porušena natolik, aby byla způsobilá právo stěžovatelky na spravedlivý proces porušit“.

Právo na spravedlivý proces pak představuje rámec pro další principy, s nimiž je dávána srozumitelnost do souvislosti. Těmito principy jsou například právo na přístup k soudu, princip vyloučení libovůle v rozhodování nebo princip předvídatelnosti práva. Právo na přístup k soudu dává do spojitosti se srozumitelností například usnesení sp. zn. I. ÚS 478/02, podle kterého je toto právo třeba interpretovat tak, že procesní podmínky přístupu k soudu musí být stanoveny zákonem a tyto „podmínky musí odpovídat požadavku srozumitelnosti“.

Podle rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 83/94, III. ÚS 2245/10, III. ÚS 271/96 nebo nálezu sp. zn. Pl. ÚS 41/97 je srozumitelné právo a potažmo i srozumitelné odůvodnění nutné k dosažení naplnění principu vyloučení libovůle. Pro srovnání je možné uvést, že podobný závěr obsahuje i judikatura Nejvyššího soudu ČR (viz například rozsudek sp. zn. 8 Tdo 357/2009,⁹⁰ který staví na judikatuře Ústavního soudu, konkrétně pak na již výše zmíněném nálezu sp. zn. III. ÚS 271/96 nebo nálezu sp. zn. I. ÚS 639/03).

Jak již bylo uvedeno výše, zásadním se v otázce vymezení konceptu srozumitelnosti práva jeví nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06, na který odkazuje relativně početná⁹¹ judikatura Ústavního soudu. Tento nálezu navazuje na další judikaturu Ústavního soudu (viz rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 21/01 a IV. ÚS 690/01), podobně formulující princip srozumitelnosti jako princip právního státu. Podle závěrů uvedených v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 zásada předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a zásada jeho vnitřní bezrozpornosti patří mezi základní principy právního státu. Tato a další formulace tak spojují srozumitelnost práva především se zásadou předvídatelnosti práva. Pouze takový právní předpis (a analogicky lze podobný závěr učinit i ve vztahu k soudním rozhodnutím, tedy k interpretaci právních norem), u něhož lze jeho důsledky jasně předvídat, totiž odpovídá uvedenému pojetí demokratického právního státu. Lze předvídat pouze důsledky jen takových právních předpisů, které jsou formulovány srozumitelně.⁹²

Tato argumentace je v souladu i se zahraniční judikaturou, na kterou v tomto kontextu Ústavní soud také odkazuje. Evropský soud pro lidská práva (ESLP) uvedl v rozhodnutí ve věci Hashman a Harrupová vs. Spojené království, že „za zákon lze považovat pouze normu formulovanou dostatečně přesně na to, aby občanovi umožnila přizpůsobit [jí své] chování“.⁹³ Přestože ESLP zde výslovně mluví o „přesnosti“, nikoli srozumitelnosti, český Ústavní soud dává tento jeho názor do přímé souvislosti s obecnými

⁸⁹ Viz například usnesení ÚS ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. II. ÚS 149/05 nebo nálezu Ústavního soudu ze dne 6. 3. 1997 ve věci sp. zn. III. ÚS 271/96.

⁹⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2009 sp. zn. 8 Tdo 357/2009.

⁹¹ Na základě vyhledávání v databázi NALUS odkazuje na nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 k 7. 10. 2012 48 rozhodnutí. Viz například rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 635/09, II. ÚS 3168/09, II. ÚS 2087/08, II. ÚS 2048/09, I. ÚS 420/09.

⁹² Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 2853/08 a nálezu ze dne 31. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 6/2000.

požadavky kladenými na tvorbu právních předpisů, jedním z nichž je právě i srozumitelnost: „podmínky dostupnosti zákona, jeho srozumitelnosti a předvídatelnosti následků, které vyvolá“.⁹⁴

Ad 2. Co znamená srozumitelnost v praxi

Druhou skupinu závěrů českých soudů ve vztahu k pojmu srozumitelnosti je možné považovat za určité více či méně obecné praktické požadavky kladené na srozumitelné právní texty. Na obecné rovině Ústavní soud opakuje především nutnost takzvané „seznatelnosti“ práva, podle které právo státu musí jasně a přesně definovat jednání, které je zakázané.⁹⁵ Tyto výskyty nepředstavují žádný podrobný popis toho, jak by měly srozumitelný právní předpis nebo soudní rozhodnutí vypadat, nicméně je vhodné je spíše než za obecné principy považovat za určité praktické požadavky, kladené na srozumitelné právní texty. Tyto požadavky se týkají především struktury a uspořádání právního předpisu nebo rozhodnutí a jeho odůvodnění, určitosti a přesnosti sdělení a koherence sdělení. Z dále uvedených formulací soudu vyplývá, že nejenže si ne vždy spojuje srozumitelnost s výše vysvětlenou lingvistickou srozumitelností, ale často ji nespojuje ani se srozumitelností právní, tak jak byla výše vymezena. Je možné tvrdit, že ji spíše chápe jako obecný koncept, který je úzce provázán s obsahovými požadavky na právní předpis nebo odůvodnění soudního rozhodnutí v širším slova smyslu, s přezkoumatelností rozhodnutí, respektive s dalšími podobnými koncepty (například s již výše zmíněnou „seznatelností“). Vzhledem k povaze jeho role nelze předpokládat, že Ústavní soud bude obsahovat podrobné návody na to, jak zformulovat srozumitelné právní texty. Proto bylo v tomto bodě použito doplňující hledání, tentokrát v databázi judikatury v systému ASPI, jehož výsledky umožnily pojmenovat i některé další „praktické požadavky“ na srozumitelnost právního textu.

1. Strukturální požadavky

- a. *rozčlenění na výrok a odůvodnění* (viz rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 2 Ads 58/2003⁹⁶);
- b. srozumitelnost je i otázkou *technického uspořádání (právního předpisu)* (viz náleží Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 10/08);
- c. *jasné oddělení původních znění citovaných nálezů od jejich interpretací*. Přestože se tento názor objevuje v odlišném stanovisku Elišky Wagnerové k rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 20/05, lze jej považovat za zajímavé doplnění pohledu na praktické rozměry srozumitelnosti odůvodnění soudního rozhodnutí, a to především v kontextu toho, co bylo uvedeno výše o doslovném opakování některých pasáží

⁹³ Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 25. 11. 1999, stíž. č. 25594/94 ve věci Hashman a Harropová vs. Velká Británie. In: HUDOC [databáze dokumentů ESLP]. Dostupný z: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>>. Citováno podle usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 6. 2003, sp. zn. I. ÚS 664/02.

⁹⁴ Viz již citované usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 664/02.

⁹⁵ Viz náleží sp. zn. Pl. ÚS 1/08 sp. zn. Pl. ÚS 66/04. „Seznatelnost“ jako koncept, který je označen výrazem, který Slovník spisovného jazyka českého vedený Ústavem pro jazyk český ani nezná, by si zasloužil zvláštní posouzení. V kontextu této práce již ale pro něj bohužel není prostor.

⁹⁶ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 4. 12. 2003, sp. zn. 2 Ads 58/2003, podobně i rozhodnutí sp. zn. SJS 6 A 63/93 Vrchního soudu v Praze.

v rozhodnutích ÚS. Wagnerová je přesvědčena, že by „srozumitelnosti odůvodnění také prospělo, kdyby v pasážích dovolávajících se předchozích nálezů byly citace z nich vymezeny uvozovkami tak, aby byl autentický text předchozích nálezů oddělitelný od jeho interpretace“.⁹⁷

2. Určitost a přesnost sdělení

Ústavní soud má za to, že

- a. nepřesnost a neurčitost sdělení vede k menší srozumitelnosti (viz například rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 222/2000 nebo Pl. ÚS 40/95),
- b. přílišná stručnost (odůvodnění) implikuje menší srozumitelnost (viz usnesení sp. zn. III. ÚS 3138/08),
- c. odůvodnění, které spočívá pouze v odkázání na obsah spisu, je nesrozumitelné (například nález sp. zn. III. ÚS 271/96),
- d. přílišná komplikovanost a vágnost (neurčitost) sdělení může mít za následek nesrozumitelnost takového ustanovení (viz nález sp. zn. Pl. ÚS 83/06),
- e. výslovné citace zpřesňují výrok soudního rozhodnutí (viz usnesení sp. zn. III. ÚS 209/06).⁹⁸

3. Obsahová a terminologická jednotnost

- a. *Obsahová koherence*. Tzv. přílepký a situace, kdy je jedním zákonem současně novelizováno více právních předpisů, trpí nedostatky systémové provázanosti, a tedy snižují srozumitelnost práva obecně (například rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 21/01 a Pl. ÚS 77/06).
- b. *Terminologická jasnost*. Podle nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 40/95 patří mezi obsahové požadavky na srozumitelnost právního předpisu i soulad obsahu použitých pojmů či právních institutů s právními předpisy, terminologická přesnost, srozumitelnost a jasnost. Podle nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/07 je pak narušením principu srozumitelnosti a „seznatelnosti“ práva situace, kdy zákon „užívá terminologii, která nejenže neodpovídá skutečnému stavu, ale dokonce jej účelově zastírá, když dosavadní ujasněné pojmosloví znejasňuje a zamlžuje“.
- c. *Soulad výroku a odůvodnění a jasnost výroku*. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR (NSS) sp. zn. 2 Ads 58/2003 přímo obsahuje právní větu, podle které „[z]a nepřezkoumatelné pro nesrozumitelnost lze obecně považovat takové roz-

⁹⁷ Je otázkou, zdali je tento příspěvek k požadavkům na srozumitelnost soudního rozhodnutí požadavkem „judikatorním“ nebo čistě doktrinárním, a to ze stejných důvodů, ze kterých byly výše vyloučeny ze zkoumaného souboru nálezů ta rozhodnutí, která zmiňovala srozumitelnost jenom v souvislosti s rekapitulací vyjádření účastníků řízení. Ani názor vyjádřený v odlišném stanovisku nelze považovat za součást názoru soudu. Do výše uvedeného výčtu byl ale zahrnut především proto, že se stále jedná o názor jednoho ze soudců ÚS a i proto, že není vyloučeno, aby Ústavní soud dříve nebo později tento názor jednotlivého soudce přijal jako názor vlastní.

⁹⁸ V tomto případě se jedná o hodnocení kroků, které podnikl vrchní soud, když „z důvodů větší srozumitelnosti vrchní soud skutkovou větu rozšířil o výslovné uvedení jednotlivých obchodních případů podle faktur založených ve spisovém materiálu, aby tak zpřesnil původní výrok, který uvádí, že jednání se stěžovatel dopustil v deseti případech“.

hodnutí soudu, z jehož výroku nelze zjistit, jak vlastně soud ve věci rozhodl, tj. zda žalobu zamítl, odmítl nebo jí vyhověl, případně jehož výrok je vnitřně rozporný. Pod tento pojem spadají i případy, kdy nelze rozeznat, co je výrok a co odůvodnění, kdo jsou účastníci řízení a kdo byl rozhodnutím zavázán“. Podobně i rozsudek NSS sp. zn. 2 Ads 33/2003 pojmenovává jako nepřezkoumatelné pro nesrozumitelnost takové rozhodnutí, kde dochází k vnitřní rozpornosti výroku a vzájemné rozpornosti výroku a odůvodnění.⁹⁹

- d. *Existence ustálené aplikační a interpretační praxe.* V tomto případě se výslovně nejedná o praktický požadavek kladený na právní text, ale spíše na zacházení s tímto textem. V rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 783/06 Ústavní soud uvádí, že „[p]ožadavek přesnosti a srozumitelnosti zákonného pravidla neznamená, že by z ústavního hlediska byla bez významu ustálená aplikační a interpretační praxe, právě naopak. Tam kde panují nejasnosti, musí k ní orgány veřejné moci přihlížet, neboť praxe je životem a vlastním naplněním práva. Proto zákon v materiálním smyslu zahrnuje i judikaturu jako typický výstup aplikační praxe (...)“.¹⁰⁰

Mimo tyto zmíněné související tematické okruhy Ústavní soud uvádí ještě několik dalších zajímavých vymezení, která se se srozumitelností pojí. Například rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 1/08 uvádí, že „[z] hlediska seznatelnosti a srozumitelnosti zákona není podle názoru Ústavního soudu podstatné to, jak je ten či onen institut nazván, ale to, zda lze ze zákona pochopit, jaká práva a jaké povinnosti mají účastníci právních vztahů zákonem upravovaných, resp. jak je naplněna možnost osvojit si znalost zákona (...)“.¹⁰¹ V tomto vymezení Ústavní soud zcela zřetelně směřuje k určitému obsahovému pojetí srozumitelnosti: je možné přehlédnout určité strukturální či koherenční nedostatky, pokud lze z právního textu stále ještě poznat, jak se mají subjekty práva chovat. Na druhou stranu lze například v rozhodnutích sp. zn. III. ÚS 43/06¹⁰¹ nebo sp. zn. III. ÚS 222/05 vysledovat pojetí srozumitelnosti jako určitého formálního kritéria (například odůvodnění soudního rozhodnutí).

V kontextu výše diskutované problematiky srozumitelnosti práva laické veřejnosti je třeba na závěr konstatovat, že ve zkoumaném souboru nebyl nalezen ani jeden závěr soudu, který by kritizoval nebo se jinak zabýval nesrozumitelností soudního rozhodnutí pro účastníka samotného. I v případech, kdy to byli účastníci sami, kteří namítali nesrozumitelnost. V rámci tohoto výzkumu tedy nebylo nalezeno rozhodnutí, které by přímo adresovalo problematiku srozumitelnosti odůvodnění (laickému) účastníku a představovalo tak odpověď na otázku, zda by soudní rozhodnutí (a konkrétně pak jeho odůvodnění) mělo být srozumitelné i osobě bez právního vzdělání.

⁹⁹ Viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 12. 2003, sp. zn. 2 Ads 33/2003.

¹⁰⁰ Soud zde odkazuje na další judikaturu ÚS: náleze ze dne 2. 6. 2005 sp. zn. IV. ÚS 469/04 nebo náleze ze dne 8. 6. 2006 sp. zn. II. ÚS 93/05. ÚS se v tomto případě hlásí i k již citované judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. 4. 1990, stíž. č. 11801/85 ve věci *Kruslin vs. Francie*. In: *HUDOC* [databáze dokumentů ESLP]. Dostupný z: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>>.

¹⁰¹ V tomto rozhodnutí Ústavní soud uvedl, že v případě, že soud nezohlední určitý důkazní návrh, musí tento svůj postup zdůvodnit. A toto zdůvodnění musí naplňovat formální a materiální kritéria, kde mezi kritéria formální patří srozumitelnost a soulad s pravidly logiky.

5.1 Shrnutí

Je pravděpodobné, že úplnou analýzou všech rozhodnutí obsahujících clusteru srozumit* bychom mohli dospět i k jiným rozměrům nebo obsahům pojmu srozumitelnosti práva v chápání Ústavního soudu. Užité soubor byl však vybrán a zúžen tak, aby byla získána zpracovatelně rozsáhlá množina rozhodnutí, která umožní analýzu kontextového okolí výskytu pojmu „srozumitelnost“. Analýzou tohoto kontextového okolí pak bylo možné učinit základní závěry o tom, jakým způsobem judikatura Ústavního soudu pojem srozumitelnost používá, a tedy i jak jej chápe. Došlo tedy k analýze všech rozhodnutí Ústavního soudu, která k určitému datu obsahovala tento pojem / klíčové slovo ve zvoleném kontextu.

Je tedy možné shrnout, že Ústavní soud chápe pojem srozumitelnosti jednak na principiální rovině, tedy jako princip srozumitelnosti práva, který je součástí obsahu principu právního státu, jednak na rovině praktické jako praktický požadavek kladený na právní texty.

Jak bylo uvedeno výše, srozumitelnost lze považovat za obecné kritérium tvorby právních předpisů.¹⁰² Nesrozumitelnost právních předpisů tedy může mít následky pro jejich další existenci: takové předpisy, pokud dosáhnou určitého stupně nesrozumitelnosti (Ústavní soud tento stupeň dále prakticky nespécifikuje, pokud za „specifikaci“ nepovažujeme velmi obecné vyjádření v nálezu sp. zn. I. ÚS 2188/07, podle kterého nesrozumitelnost musí dosáhnout takové míry, která bude způsobilá porušit právo na spravedlivý proces)¹⁰³, mohou být Ústavním soudem zrušeny pro jejich neústavnost. Na tuto názorovou linii Ústavního soudu navazuje judikatura Nejvyššího správního soudu, podle které pokud je právní předpis formulován nesrozumitelně, a tedy i nepředvídatelně, „musí jít negativní následky této právní úpravy k tíži autora, a nikoliv adresáta právního předpisu“.¹⁰⁴ Rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 56/05 pak výslovně uvádí, že nesrozumitelnost nebo nejasnost právních předpisů nelze opravovat prostřednictvím judikatury.¹⁰⁵

V kontextu soudních rozhodnutí je srozumitelnost jednou z podmínek přezkoumatelnosti. Nesrozumitelnost je takovou jejich vlastností, která má za následek nepřezkoumatelnost, což představuje základní vadu soudního rozhodnutí. Aby mohlo být přezkoumatelné, musí být soudní rozhodnutí srozumitelné a transparentní pro další soudy v soudní hierarchii. Přezkoumatelnost je tedy konceptem a vlastností, jejímž cílem je srozumitelnost soudního rozhodnutí pro další soudy v hierarchii soudnictví.

¹⁰² Viz například nálezu Ústavního soudu ze dne 24. 3. 2009, sp. zn. Pl. ÚS 27/06.

¹⁰³ Ústavní soud v tomto nálezu hodnotí odůvodnění krajského soudu: „Lze sice připustit, že odůvodnění rozhodnutí odvolacího soudu nepatří mezi nejsrozumitelnější, avšak je z něho možné vyvodit konečný závěr, shodující se se závěrem vysloveným v rozhodnutí soudu prvního stupně; tedy, že stěžovatelka neunesla důkazní břemeno, které jí tížilo. Míra srozumitelnosti odůvodnění krajského soudu není porušena natolik, aby byla způsobilá právo stěžovatelky na spravedlivý proces porušit.“

¹⁰⁴ Viz rozhodnutí NSS sp. zn. 2 Afs 122/2004-69 navazující na nálezu Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2001 sp. zn. II. ÚS 487/2000.

¹⁰⁵ Viz nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 56/05.

6. ZÁVĚR

Srozumitelnost v právu má několik rozměrů: jednak se jedná o vlastnost používaného jazyka a stylistické přehlednosti textu, jednak se jedná o otázku právní srozumitelnosti, konzistentního používání pojmů a znalosti systémového kontextu daného právního sdělení. Na základě judikatury Ústavního soudu lze formulovat ještě jeden rozměr tohoto pojmu, a sice srozumitelnost práva jako princip.

Právní komunikace je komunikací, ve které jde především o sdělení obsahu, proto je nutné považovat srozumitelnost za základní nutnou vlastnost takového sdělení. Srozumitelnost je nicméně třeba považovat nikoli za nějakou objektivní vlastnost textu, ale spíše za relativní vztah mezi textem a jeho adresátem.

Z výše uvedeného vyplývá, že srozumitelnost právního textu z praktického úhlu pohledu ovlivňují:

- a. Jazykové charakteristiky textu: Kvalita textu musí sledovat účel textu. Pro právní texty to platí především; kvalita textu musí odpovídat funkcím, které má text plnit. Jednou z funkcí právních textů je nepochybně i zvyšování právní jistoty (ve Fullerově slova smyslu). Snahu o maximální přesnost ve vyjádření tak je možné považovat za vyjádření právě této funkce. Nadbytečné úvahy a formulace činí text nepřesnějším.¹⁰⁶
- b. Právní srozumitelnost: Právní srozumitelnosti se lze přiblížit například konzistentním používáním terminologie. Právní texty nejsou poezie a variace v používané terminologii vedou k nejasnostem, snižují srozumitelnost textu a ve svém důsledku snižují právní jistotu. Právní texty by měly naplňovat maximum, podle které je pro jeden koncept třeba používat jeden pojem, ze které potom naopak vyplývá, že různé pojmy implikují odlišné koncepty.¹⁰⁷ Totéž platí i pro ustálenou frazeologii.
- c. Adresát právního sdělení: zda je nebo není text srozumitelný, závisí na úrovni kontextových a dalších znalostí adresáta. Bez odpovědi na otázku, kdo je vlastně primárním adresátem daného druhu právního sdělení (ať už se bude jednat o právní předpis, soudní rozhodnutí atd.), nemůže autor text tomuto adresátovi přizpůsobit.

Cílem právní komunikace je tedy křehká rovnováha mezi přesností, která implikuje snížení srozumitelnosti, a srozumitelností, která minimálně v případě laického adresáta (se kterým je nutné v právu vždy počítat) může vést k nepřesnostem.

Právo je ve své existenci závislé na jazyce, kterým je sdělováno svým subjektům. Nicméně jazyk je pouze nedokonalým nástrojem pro popis i regulaci reality,¹⁰⁸ který ve svém důsledku činí právo závislé na mimoprávních faktorech. Jak bylo uvedeno výše a jak vyplývá z judikatury českých soudů, nesrozumitelnost práva nesmí být k tíži jeho adresáta. Pokud tedy právní text není dostatečně srozumitelný svým adresátům, buď jej přímo nelze považovat za právo, nebo musí právní systém obsahovat účinné nástroje k tomu, jak takový {právní předpis, soudní rozhodnutí} zrušit.

¹⁰⁶ Srov. závěry, ke kterým dochází LÖTSCHER, Andreas. op. cit.

¹⁰⁷ Viz LÖTSCHER, Andreas. op. cit., s. 139.

¹⁰⁸ Viz BIX, Brian. op. cit., s. 138.

Soudní rozhodnutí – a to především ta vyšších soudů – mají, co se týče terminologie, značný vliv na další právní praxi i právní doktrínu. Jejich úlohou je interpretace a aplikace právních předpisů a součástí této úlohy je tedy i nalézání obsahu v právních předpisech obsažených konceptů. Jsou to tak často soudy, které v rámci daného právního systému přicházejí s novými pojmy nebo jejich novými definicemi. Tato jejich dynamická úloha by měla jít ruku v ruce s určitou rolí příkladnou: zavádím-li nový pojem, je třeba jej nejen opatřit srozumitelnou definicí, ale je třeba jej nadále i konzistentně používat.

Soudní rozhodnutí, která obsahují zmínky o srozumitelnosti, neposkytují detailní vysvětlení obsahu pojmu srozumitelnosti. Co ovšem obsahují, je opakované zasazení tohoto konceptu do základního principiálního rámce právního systému demokratického právního státu. Srozumitelnost práva je tedy jak praktická vlastnost právního textu, tak princip, který je třeba právní komunikací naplnit. Ze zkoumaných rozhodnutí Ústavního soudu tedy vyplývá, že srozumitelnost je chápána především jako samostatný princip (princip srozumitelnosti práva), případně součást principu (princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti).

Pokud česká judikatura vymezuje bližší požadavky na srozumitelnost práva, pak tak činí pouze nepřímo, prostřednictvím konstatování, zda je či není dané ustanovení právního předpisu či soudní rozhodnutí srozumitelné. Další možnou cestou, jak docílit bližšího vymezení obsahu konceptu srozumitelnosti, respektive určité praktické požadavky, které musí srozumitelný text naplnit, by mohl být další výzkum, který by dal do souvislosti a do hloubky analyzoval ta soudní rozhodnutí, jež byla zrušena vyššími soudy pro jejich nesrozumitelnost.

Tento článek vznikl v rámci projektu „Srozumitelnost práva“ na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (MUNIIA/0942/2011).

Mgr. Bc. Terezie Smejkalová

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Terezie Smejkalová

Comprehensibility of Law

***Abstract:** This article deals with the concept of comprehensibility of and in law. It starts by tackling general issues of legal language, its nature and functions. By naming some of the characteristics of the legal language, it proceeds by discussing the concept of comprehensibility as an issue of legal language. Drawing on experience and analyses from English-speaking environments, this article further places the concept of comprehensibility not only in its linguistic but also its legal contexts. Based on this theoretical discussion, this article further proceeds by asking what is the Czech Constitutional Court's understanding of the concept of comprehensibility. The following analysis shows that comprehensibility is not only a matter of – or a characteristic of – a legal text, but rather a principle. This principle – or a part of the contents of the principle of a democratic and legal state – is understood as one of the basic principles of law and of composition of legal texts.*

***Key words:** comprehensibility, legal language, legal text, preciseness, Constitutional Court of the Czech Republic, addressees of law*